

Välfärdsamhället efter Den Svenska Modellen

Bidrag från Karl

Palmås

Tuesday, 1 November 2005 08:00

Under 1900-talet byggdes ett svenskt välfärdssamhälle: Ett samhälle där medborgarna kunde förlita sig till att alla hade tillgång till vård, skola och omsorg. Medborgarna i välfärdssamhället kunde även förlita sig på att dessa tjänster var säkert finansierade av en stark ekonomi, samt att de kunde delta i att styra detta samhälle. Idag framstår 1900-talets modell för att uppnå dessa mål förlegade. För att säkra offentliga tjänster, en stark ekonomi och medborgarnas medinflytande krävs helt nya lösningar. Medan politiker och andra eliter står handfallna växer 2000-talets välfärdslösningar fram, initiativ efter initiativ, startade av helt vanliga medborgare som vägrar att följa 1900-talets regler. Är du en av dessa framtida hjältar?

Ursprungligen publicerad av [Global Utmaning](#).

Folkets Hus, Jörn i Västerbotten, våren 2003. Jörnborna har samlats för att försöka få tillbaka byns vårdcentral. Fyra år tidigare lade landstinget ned vårdcentralen, sedan dess har närmaste sjuksköterska funnits i Boliden. Vissa Jörnbor har tvingats göra en timslång bilresa för ett möte med sköterskan. Vissa av de som saknar bil har helt enkelt fått klara sig utan vård. Därför är engagemanget stort; inte sedan 1950-talet har Folkets Hus i Jörn varit så här välfyllt. Många vill vara en av de lokala hjältar som gör något för sin hemort.

Jörn är bara ett av flera exempel på hur de välfärdsmodeller som vuxit fram när 1900-talets västekonomier inte längre håller vad de lovar. Den välfärdsstatsmodell som politiker talade om under 1940-talet – där statsministern ska höra varje tappad kastrull i de allmänna sjukhusen – fungerar inte längre.

Samhällsvetare har försökt att förklara detta på flera olika sätt: Den offentliga sektorn har inte varit lika effektiv som den privata och ses därför som kostsam; idag lever medborgarna på så olika sätt att 1900-talets välfärdsstat och dess standardiserade välfärdstjänster inte räcker till; globaliseringen har gjort det svårare att finansiera välfärdsstaten. Dessutom, som finansminister Per Nuder har påpekat, nu måste allt färre arbetsföra inpider betala välfärdstjänster åt ett "köttberg" av fyrtilister.

Inom den politiska högern (konservativa i USA och Storbritannien, "liberaler" i Sverige) har man länge hävdat att lösningen på detta problem är att låta privata aktiebolag leverera tjänster inom exempelvis vård, skola och omsorg. På många håll har detta visat sig vara en återvändsgränd: I flera fall gjorde företagets vinstintresse att allmänhetens önskemål inte tillgodosågs. Därför tvingades politiker ofta införa långtgående regleringar av de privatiserade verksamheterna – vilket gjorde att verksamheterna i slutändan ändå blev detaljstyrda av politiker.

I Storbritannien talas det därför om en "tredje era" för välfärdssamhället. I denna tredje era kommer verksamheter alltmer drivas inom ramen för nya, icke-vinstutdelande organisationsformer.

Mötet i Jörn gäller uppstarten av just en sådan organisation. Hälsogemenskapen är ett privat, medborgarägt, icke-vinstutdelande företag. Den organisation som ska skapas befinner sig således i gränslandet mellan den ideella sektorn och det traditionella näringslivet. Hälsogemenskapen består av en ideell förening, där 1 200 av byns invånare är medlemmar. Denna förening äger, i sin tur, ett icke-vinstutdelande aktiebolag som utför vårdtjänster inom ramen för den offentliga sjukvårdförsäkringen. Eftersom Hälsogemenskapen inte delar ut någon vinst till ägarna kan organisationen kosta på sig att leverera vård i Jörn, trots att den förväntade vinsten är lägre än för andra privata sjukhus. De traditionella, vinstutdelande vårdföretagen i Sverige levererar endast vård på de ställen – exempelvis S:t Görans Sjukhus i Stockholm – där de kan vara säkra på en god vinstutdelning till aktieägarna.

Samtidigt tillåter Hälsogemenskapen att verksamheten styrs av läkare, inte politiker och byråkrater. I jämförelse med landstingsdriven vård har läkarna och sköterskorna större frihet att förbättra sin verksamhet och planera sin tid. Detta sparar pengar, vilket innebär att vårdcentralen i Jörn går runt, trots att landstinget fyra år tidigare gjorde bedömningen att det var för dyrt.

Det finns ytterligare poänger med Hälsogemenskapen. Exempelvis bygger denna modell på ökat demokratiskt medinflytande – Jörnborna har goda möjligheter att påverka driften av Hälsogemenskapen. Vidare bygger idén om Hälsogemenskapen på att välfärd är ett brett begrepp. En bra vårdcentral skapar mer än bara vårdtjänster – den är även fundamental för att bygga välfungerande närsamhällen, samt social sammanhållning och tillit mellan

Välfärdsamhället efter Den Svenska Modellen

Bidrag från Karl

Palmås

Tuesday, 1 November 2005 08:00

---

medborgarna.

Det kanske mest intressanta med Jörn är att denna nya lösning vuxit fram utanför den traditionella politiken. Politiker eller byråkrater har inte varit inblandade. Fackföreningsrörelsen eller näringslivets företrädare deltog inte i detta experiment. Sveriges opinionsbildare – ledarskribenter, tankesmedjor, professorer – har inte heller följt processen. De etablerade maktstrukturerna i Sverige är nämligen hopplöst fast i strikta modeller för hur välfärd ska skapas, hur den svenska samhällsekonomin ska fungera, och hur medborgerligt engagemang ska kanaliseras.

Man kan säga att det var själva frånvaron av etablissemangets aktörer som gjorde att Jörn-lösningen växte fram. Framtidens välfärdslösningar finner man inte bland "experter" inom partier, LO, Svenskt Näringsliv eller övriga opinionsbildare, utan hos praktiker ute i verkligheten.

Mötesrum, svensk biltillverkare, våren 2004. En samling ingenjörer, marknadsförare och miljöansvariga diskuterar en av företagets senaste satsningar. Dessa satsningar är viktiga, eftersom Sveriges välfärd måste finansieras av ett framgångsrikt näringsliv. 1900-talets svenska välfärdsstat var finansierad av ett framgångsrikt näringsliv, som i sin tur stödde sig på råvarutillgångar, högt tekniskt kunnande och en rad tekniska innovationer (exempelvis telefonväxeln och kullagret).

Svenskt näringslivs framgång var även präglad av det nära samarbetet mellan företag, fackföreningar och regering. "Den Svenska Modellen" gav inte bara upphov till goda förhållanden för arbetare, utan bidrog även till skapandet av viktiga innovationer och kompetenser – exempelvis bilbältet och bilsäkerhetskunnande. I Sverige har vi nu en industri som förser resten av världen med produkter och tjänster inom detta område.

Men vad händer framöver? Sveriges näringsliv kan inte längre leva på råvarutillgångar, dess tekniska försprång minskar inom många områden, och Sveriges stora innovationer är nu mer än hundra år gamla. Till detta kommer trycket på att flytta över jobb, inte minst tillverkningsjobb, utomlands. För att hålla verksamheten kvar i landet måste företaget utveckla nya, Sverige-unika kunskaper, som tvingar kvar verksamheten i landet.

I mötesrummet på bilföretaget diskuterar man huruvida sådana Sverige-unika kompetenser finns inom hälsoområdet. Detta är ett kompetensområde där Sverige är världsledande; något som bilföretaget hoppas kunna dra nytta av. Exempelvis har ingenjörerna systematiskt arbetat på att få bort kemikalier och material som kan framkalla kontaktallergier och astmabesvär.

Det som gör just detta projekt speciellt är att den strategiska kunskapen – den kunskap som är unik för företaget, och som gör att samma innovationer inte kan skapas någon annanstans – inte kommer inifrån bilföretaget. Denna unika kunskap kommer inte heller från något annat bilföretag, eller ens ett annat företag. Till skillnad från Den Svenska Modellen bygger den inte heller på kontakter med fackförbund eller regering. Istället är de innovationer som utvecklats resultatet av ett samarbete med det svenska Astma- och Allergiförbundet. Denna ideella civilsamhällesorganisation har exempelvis hjälpt företagets ingenjörer att avgöra vilka kemikalier som ska fasas ut.

Under mötet diskuteras de innovationer – ofta lika enkla som genialiska – som uppstått ur detta samarbete. Intressant nog är ingenjörernas och Astma- och Allergiförbundets kunskapsmassor tätt sammanflätade – det går inte längre att särskilja vad som tillhör biltillverkaren och vad som tillhör civilsamhällesorganisationen.

Detta strider mot den moderna synen på marknadsekonomin, där man gör en strikt uppdelning mellan ekonomi och demokrati. Samhällsvetare har lärt oss att se ekonomin som ett "opolitiskt" utbyte av varor och tjänster, producerade och sålda av vinstmaximerande företag. Demokratien, å andra sidan, består av folkvalda politiker och civilsamhällesorganisationer som reglerar dessa företag.

Mötet hos bilföretaget tyder på att det inte längre går att särskilja den "rena" ekonomin från det ideella och politiska engagemanget. De frivilliga inom Astma- och Allergiförbundet har gått från att vara påtryckare till att vara med-producent. Istället för att försöka påverka den traditionella politiken deltar man aktivt i att skapa framtidens bilar. Det demokratiska inflytandet går inte längre via regering och riksdag, utan direkt in i mötesrummet på bilföretaget.

Välfärdsamhället efter Den Svenska Modellen

Bidrag från Karl

Palmås

Tuesday, 1 November 2005 08:00

Detta gäller inte bara bilindustrin. Inom ramen för så kallat "Corporate Social Responsibility" eller "Corporate Citizenship" växer nya samarbetsformer fram mellan företag och civilsamhälle. Genom fördjupade personliga kontakter, gemensamma projekt och "intressent-dialoger" skapas utökade möjligheter för samarbete mellan företag och civilsamhälle. Inom näringslivet börjar en ny profession skapas – företagsanställda som har som jobb att hantera ett sådant samarbete. Som en parallell utveckling har civilsamhällesorganisationerna blivit mer professionella. Dagens unga kommer sannolikt att bygga karriärer där de ömsom jobbar inom näringslivet och ömsom jobbar inom civilsamhällesorganisationer.

Det som nu pågår kan delvis jämföras med den process som påbörjades i Sverige för hundra år sedan. Företag och fackförbund byggde då upp ömsesidig tillit och samarbetsformer, och resultatet blev den så kallade Svenska Modellen – femtio år av fred på arbetsmarknaden, hög tillväxt och fördjupad demokrati. Bilföretaget ifråga var på många sätt ett arketypiskt Svenska Modellen-företag: arbetarskyddet och fackligt inflytande låg till grund för nya landvinningar inom medarbetarinflytande, arbetarvänliga arbetsplatser och bilsäkerhet.

Här har Sverige ett gyllene tillfälle att dra nytta av sin internationellt erkända folkörelsetradition och starka tillit mellan medborgare. Detta, tillsammans med förmågan att finna samförståndslösningar, gör Sverige till en idealisk grogrund för nya välfärdslösningar som gränslar den privata, statliga och ideella sektorn. Sannolikt är det i dessa samarbetsformer som vi finner de Sverige-unika kunskaper som håller kvar företagen i landet. Samtidigt är det dessa samarbetsformer som skapar nya former av medinflytande för medborgarna.

Ostindiska Huset, Göteborg, hösten 2004. Ett trettiotal människor har samlats för att lyssna på en ny sorts entreprenörer som ska berätta om sina verksamheter. På barstolarna framför publiken sitter representanter för tre småföretag inom klädbranschen – Dem Collective (som tillverkar och säljer basplagg inom ramen för rättvis handel), Blue Turtle (som säljer veganskor), samt Garden Gallery (som säljer ekologiska kläder).

Genom sin ekonomiska verksamhet bidrar dessa småskaliga entreprenörer, precis som bitillverkaren, till att finansiera välfärdstjänster inom vård, skola och omsorg. Samtidigt är dessa företag startade för att bidra till samhällsförändring. Dem Collective har startats för att förbättra arbetares rättigheter i Sri Lanka, Blue Turtle verkar för att sprida veganismen som idé och levnadssätt, och Garden Gallery vill vara en plattform för ekologiska alternativ. Entreprenörerna på barstolarna har funnit sätt att forma sin värld genom företagande – inte politiska partier eller fackförbund.

"Jag blev så trött på att bara klaga", säger en av entreprenörerna när hon berättar om sin väg till att bli entreprenör. Hon hade länge varit engagerad i frågor kring global rättvisa. Ursprungligen höll hon sig till den etablerade politiken – hon använde sin rösträtt och stödde de civilsamhällesorganisationer som arbetar för global rättvisa. Men efter ett tag kändes de etablerade demokratiska kanalerna alltför långsamma och ineffektiva. Istället för "att bara klaga" ville hon agera. För henne var inte aktivism liktydigt med gatstenskastning – detta hade varit en förlängning av att bara klaga. Istället startade hon ett företag som praktiskt visar att en annan värld är möjlig. När detta bevisats blir det avsevärt svårare för politiker, ekonomer och andra experter att hävda att den globaliserade ekonomin är orubblig, att världen måste se ut som den gör.

1900-talets Svenska Modell byggde på tanken att framsteg var liktydigt med ekonomisk tillväxt och förbättrad situation för arbetare. Folkets vilja skulle uttolkas av staten och fackförbunden. Idag finns det flera olika uppfattningar om vad som ska räknas som framsteg – BNP-tillväxt, global hållbar utveckling, eller de svenska jobben? Dessa olika uppfattningar företräds av en mångfald av civilsamhällesorganisationer. Politiken har "flyttat ut" från partierna och fackförbunden.

Den Svenska Modellen är därför inte längre något önskvärt ideal – dels för att den var alldeles för mycket av en modell, dels för att den var alldeles för svensk. Den Svenska Modellen var (som så många andra ekonomiska "modeller") förutbestämd och rigid. Exempelvis var medinflytandet kalibrerat för att passa LO-an slutna män. Dessutom byggde den Svenska Modellen på att varken kapital eller människor rörde sig över den svenska gränsen. Detta låg väl i linje med idén om folkhemmet, som i grunden var en nationalistisk tanke: Per Albin Hansson ville bygga "ett Sverige åt alla Svenskar" genom att uppmana medborgarna till att först och främst se sig själva som svenskar.

Välfärdsamhället efter Den Svenska Modellen

Bidrag från Karl

Palmås

Tuesday, 1 November 2005 08:00

Under 2000-talet väntar inte en ny centralplanerad "modell" – istället ser vi ett samspel mellan en mångfald av olika aktörer. Det kommer inte att finnas någon enskild organisation som för "folkets" talan – istället för LO finns det hundratals civilsamhällesorganisationer som alla vill få just sin röst hörd. Det finns inte heller en enskild definition av vem som är det primära "offret" i samhället – företagen tvingas alltmer relatera till flera olika typer av intressenter (kvinnor, människor i utvecklingsvärlden, etniska eller sexuella minoriteter, efterföljande generationer, djur osv.).

Det är därför missvisande att tala om "en ny Svensk Modell". Vad som förhoppningsvis väntar runt hörnet kommer inte att kunna vara nationellt bundet; svenskt. Det som väntar runt hörnet kommer inte heller att vara någon Modell, fördefinierad av ekonomer och byråkrater. Framtida lösningar måste istället sökas i de ekonomiska och demokratiska former som diskuterats i Jörns Folket Hus, i mötesrummet hos biltillverkaren och i Ostindiska Huset. Detta inte minst eftersom de svenska opinionsbildarna – ledarskribenterna, arbetsmarknadens parter, tankesmedjorna, partierna – fortfarande är kvar i 1900-talet då de diskuterar Sveriges framtid.

Konferenshall, Åre, våren 2005. Svenskt Näringsliv håller framtidskonferens på temat "Ett Sverige i världsklass". Tom Bentley från brittiska tankesmedjan Demos har just avslutat sin presentation av hur Sveriges framtida ekonomiska utveckling måste grundas på vår demokrati- och folkrörelsetradition.

Bland åhörarna finns två läger representerade – dels den vänster som tycker att Den Svenska Modellen bör återupprättas och dels den höger som tycker att svenska ekonomin bör bli mer lik den amerikanska. Konferencieren tillhör uppenbarligen det senare lägret: hon verkar inte ha lyssnat på Bentleys anförande och ställer istället ledande frågor i hopp om att få honom att säga att Sveriges framtid står och faller med skattesänkningar, avregleringar samt en liberalisering av arbetsmarknaden.

Något irriterad svarar Bentley att svenskarna måste vara "mindre förutsägbara än så". Sverige bör istället utveckla nya former för decentraliserade välfärdsmodeller där medborgerligt deltagande står i första rummet (som i Jörn), och nya roller för arbetarrörelsen och civilsamhället samt öppna institutioner för kunskapsskapande i partnerskap mellan olika sektorer (som hos biltillverkaren). Vidare bör svenskarna främja nya former av socialt företagande (som Dem Collective och Blue Turtle). Bentley kallar sin vision "enterprise democracy" – "företagsam demokrati".

Oförståelsen för Bentleys budskap tyder på att en svensk "enterprise democracy" sannolikt inte kommer byggas av de stora partierna eller arbetsmarknadens parter. Antagligen kommer den inte heller behandlas på ledarsidorna, eller av tankesmedjorna. Istället är det praktiker som bygger denna demokratiska ekonomi, oavsett vad de traditionella experterna säger.

Nästa välfärd kommer att skapas av människor som startar företag för att förändra världen, av människor som bygger nya samverkansformer mellan företag och civilsamhällesorganisationer, av människor som finner nya sätt att möta behovet av offentliga tjänster och samtidigt bli hjältar i sina närsamhällen. Det pågår en omkonstruktion av välfärdssamhället, och de hjältar som skapar dessa nya lösningar kommer inte att finnas inom etablissemang. Är du en av dem?